

Michał Maliszewski

"Památková Pěče", R. XXXIII, 1973 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 29/3 (114), 240-242

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIŚMIENNICTWO

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH

PAMÁTKOVÁ PÉČE. Wyd. Státní Ústav Památkové Péče a Ochrany Přírody v Praze, w wydawnictwie „Orbis”, na zlecenie Ministerstwa Kultury CRS. Ukazuje się cztery razy w roku.

Rocznik XXXIII (1973)

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje

V. Novotný, *Vítězný Únor (Zwycięski luty)*, ss. 1—2.

Artykuł wstępny poświęcony XXV rocznicy zwycięstwa przewrotu lutowego w 1948 r.

M. Brix, *Prostorové řešni lázni v Kuksu (Rozwiązanie przestrzenne uzdrowiska Kuks)*, ss. 3—10, 10 il.

Uwagi do opracowania urbanistyczno-historycznego miejscowości Kuks przygotowanego w związku z ogłoszeniem uzdrowiska miastem-rezerwatem.

I. Hlobil, *Nové osvětlení domu sv. Václava v Olomouci (Nowe oświetlenie katedry Św. Wacława w Ołomuńcu)*, ss. 11—16, 6 il.

Omówienie problemów sztucznego oświetlenia architektury gotyckiej, głównie z punktu widzenia jego walorów estetycznych. Oświetlenie może zmniejszyć lub podkreślić walory konstrukcyjne i artystyczne, stąd prawidłowe jego zastosowanie staje się integralną częścią wyrazu artystycznego danej budowli. W katedrze w Ołomuńcu zastosowano trojaki rodzaj oświetlenia: wiszące lampy halogenowe, reflektory umieszczone na wysokości triforium, oświetlające sklepienie i punktowo ołtarze oraz kandelabry z żarówkami świecowymi umieszczone na ścianach bocznych, na wysokości wzroku.

J. Beneš, J. Brož, *Osvěcování památkových objektů a přírodních interiérů (Oświetlenie obiektów zabytkowych i jaskiń)*, ss. 17—29, 13 il.

Nowe możliwości iluminowania obiektów zabytkowych przy zastosowaniu oświetlenia halogenowego.

P. Rybář, *Pro ochranu netopýřů (Chrońmy nietoperze)*, s. 30, 1 il.

M. Lejsková-Matyašová, *Nový Hrad u Loun a jeho dnešní stav (Zamek Nový Hrad koło Loun — obecny stan zachowania)*, ss. 31—48, il. 22. Zamek posiada szczególnie bogatą dekorację stiukową, zarówno zewnętrzną, jak i wewnętrzną. Przypisanie autorstwa tej dekoracji artystom włoskim, Komaskom działającym na terenie Czech, jest głównym tematem artykułu.

J. Hošek, J. Pelikán, *Utěšňování zdiva historických objektů proti pronikání spodní vody (Uszczelnianie murów obiektów zabytkowych zapobiegające przenikaniu wód gruntowych)*, ss. 49—58, il. 10.

Teoretyczne aspekty przenikania wody w murach obiektów zabytkowych doczekały się szczegółowej analizy, co pozwoliło na przystąpienie do działań praktycznych. Jednym z nich jest uszczelnianie, przez które rozumiemy wprowadzenie do muru, różnymi sposobami, materiałów, powodujących zaczerwianie naczyń włoskowatych. Największą grupę środków uszczelniających stanowią preparaty wytwarzane na bazie cementu, z zastosowaniem polimerów. Te ostatnie zdają się zbliżać nas do momentu wytworzenia optymalnego środka uszczelniającego, który zapewni pełną neutralność

wobec muru, odwracalność procesu a także opłacalność zabiegu. Firma zachodniemiecka z Garmisch-Partenkirchen wypuściła na rynek preparat uszczelniający pod nazwą Hermetique. Skuteczność tego preparatu zbadano na konkretnym obiekcie — kaplicy Wniebowzięcia NPMarii w Praze. Po dwóch miesiącach od momentu wprowadzenia preparatu wilgotność murów kaplicy zmalała z 13—15 do 6—8%. Poszukiwania w tej dziedzinie trwają i dlatego preparat ten należy uznać jedynie za jeden z etapów na drodze do znalezienia optymalnego rozwiązania.

ICOMOS, s. 59

Kronika, ss. 59—61

Streszczenia w językach: rosyjskim, francuskim, niemieckim.

Zeszyt 2, stron 62, ilustracje

O. Nový, *Národní Umělec Jiří Kroha osemdesátiníkem (Osiemdziesiąta rocznica urodzin architekta Jiřího Kroha)*, ss. 65—66, il. 1.

Z. Buřival, *Památky revolučního dělnického hnutí účinný nástroj k socialistickému vlastenectví a proletářského internacionalismu (Zabytki rewolucyjnego ruchu robotniczego jako skuteczne narzędzie wychowania w duchu socjalistycznego patriotyzmu i proletariackiego internacionalizmu)*, ss. 67—74, il. 6.

Artykuł jest omówieniem konferencji, która odbyła się w dniach 6 i 7 marca 1973 r. pod protektoratem Ministerstwa Kultury Czechosłowacji, z udziałem przedstawicieli wszystkich państw socjalistycznych.

M. Vilímková, F. Kašička, *„Krásný” dům Václava z Radče („Piękny” dom Wacława z Radče)*, ss. 74—82, il. 10.

Omówienie historii i stanu zachowania domu słynnego mecenasa sztuki arcybiskupa praskiego Wacława; jest to jeden z obiektów zespołu zabytkowego na Hradczanach w Praze.

K. Kibic, *K památkové ochraně našich historických měst (O ochronie naszych miast zabytkowych)*, ss. 83—104, il. 24.

Trzydzieści sześć miast w Czechosłowacji ogłoszono rezerwatami. Wyłonił się więc problem granicy wieku zabytku, którą określono na rok 1850, oraz problem całkowicie nowej zabudowy, która znalazła się pod ochroną należną rezerwatom. Zachowując jak najdalej posuniętą ostrożność we wszelkich działaniach dotyczących obiektów niezabytkowych, starano się je pogodzić z poczynaniami zmierzającymi do rewolucyjnej gospodarki zabytkowych w rezerwach. Działalność gospodarcza państwa stwarza wiele sytuacji wymagających indywidualnego podejścia — np. zabytkowe miasto Most zginęło zupełnie, w innych nie respektowano zasad harmonijnego powiązania zabytków z nowoczesną zabudową (np. Rakovník) lub zakłócono układy urbanistyczne. W celu programowej realizacji ochrony miast zabytkowych podjęto następujące działania: inwentaryzację miast zabytkowych, klasyfikację (na trzy kategorie), teoretyczne wypracowanie form ochrony miast zabytkowych, opracowywanie planów przygotowań i działań specjalistycznych w zakresie budowlanym,

F. Kašička, B. Nechvátal, *Archeologický a stavební průzkum areálu kostela sv. Martina v Radomyšli (Badania archeologiczne i architektoniczne kościoła Św. Marcina w Radomyšlu)*, ss. 105—116, il. 17.

Odkryte w pobliżu kościoła cmentarzysko przedchrześcijańskie dało archeologom możliwość prześledzenia procesu ciągłości osadnictwa (na jednym stanowisku) nieomal do dnia dzisiejszego. Szczególnie istotny jest fakt umiejscowienia pierwszej budowli kościelnej na osi równoległej do pierwotnego cmentarzyska. Dowodzi to, że świątynia została dostawiona do przedchrześcijańskiego miejsca grzebalnego. Badania architektoniczne pozwoliły na wyodrębnienie najstarszych faz budowlanych kościoła (jednej romańskiej i dwóch gotycznych).

ICOMOS, ss. 117—120

Kronika, ss. 120—122

Recenzje, ss. 123—125

(E. Samánková), Eva Frodl-Kraft, *Corpus Vitrearum Medii Aevi, Österreich II*, Wien 1972

Streszczenia w językach: rosyjskim, francuskim, niemieckim

Zeszyt 3, stron 61, ilustracje

V. Novotný, *Kulturní památky a životní prostředí (Pomniki kultury a środowisko naturalne)*, ss. 129—133, il. 4.

Artykuł jest skrótem referatu wygłoszonego na konferencji aktywu ochrony zabytków, w kwietniu 1973 r.

L. Hrdlička, J. Jindrák, *Ultrazvokový průzkum sloupu kostela sv. Mikuláš v Lounech (Badanie filaru w kościele Św. Mikołaja w Louna za pomocą ultradźwięków)*, ss. 133—144, il. 10.

Szeroko stosowane w geologii i górnictwie metody badań za pomocą ultradźwięków zastosowano do określenia rozmiarów pęknięcia wewnątrz filaru, na którym wspiera się sklepienie budowli.

J. Pavel, *Oprava Národního muzea v Praze (Remont Muzeum Narodowego w Pradze)*, ss. 145—158, il. 11.

Przeprowadzona została całkowita renowacja bogatej fasady gmachu Muzeum Narodowego w Pradze. Poddano konserwacji liczne rzeźby uzupełniając ich ubytki i odnawiając złocenia. Wymieniono dachy i wykładzinę kamienną przyziemia. Zmieniono także przestrzałę instalację elektryczną, połączono kopuły.

F. Kašička, *Fakultní nemocnice pod Petřínem v architektonickém obrazu Malé Strany (Klinika pod Petřínem w panoramie architektonicznej Małej Strany)*, ss. 159—168, il. 14.

Podając historyczny rozwój układu przestrzennego zespołu szpitala klinicznego rozpatrzono możliwości włączenia jego starej zabudowy do organizmu miejskiego Małej Strany w Pradze. Główna propozycja sugeruje wyburzenie większości pawilonów.

M. Lejsková-Matyášová, *Restaurování renesančního stropu z Thunovské ulice v Praze (Konserwacja stropu renesansowego z kamienicy przy ul. Thunovskiej w Pradze)*, ss. 168—172, il. 4.

Renesansowy strop kamienicy został odsłonięty spod warstwy osiemnastowiecznych tynków w 1932 r. Jest to tempera na desce. Obecnie w wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono: w warstwie drewna liczne uszkodzenia natury mechanicznej, zawilgocenia i ślady kołatka; w warstwie malowidła — częściowe odspojenie od podłoża, ubytki farby, sproszkowanie, zabrudzenia oraz zmiany kolorytu. W ramach konserwacji podłoże drewniane spetryfikowano, a warstwę malowidła utrwalono.

I. Sperling, *Jan Kryštof Liška u Křižovníku (Jan Krzysztof Liška w kościele Św. Franciszka na Starym Mieście w Pradze)*, ss. 173—175, il. 3.

Podczas prac konserwatorskich prowadzonych przy obrazach stwierdzono, że obraz przedstawiający Św. Hieronima, przypisywany W. W. Reinerowi, jest dziełem J. K. Liški.

F. Kašička, B. Nechvátal, *K vývoji románského kostela ve Vrbně u Mělníka (Etapy rozbudowy kościoła romańskiego w Vrbně u Mělníka)*, ss. 176—186, il. 12.

Omówienie kolejnych etapów rozbudowy jednonawowego kościółka romańskiego, rozszerzonego o gotyckie prezbiterium i późnogotycką wieżę. Kronika, ss. 187—188

Recenzje, ss. 188—189

(Jaroslav Herout), Václav Pubal i in., *Muzea, galerie a památkové objekty v ČSR (Muzea, galerie i obiekty zabytkowe w Czeskiej Republice Socjalistycznej)*

Jest to II wydanie, rozszerzone, publikacji Muzeum Narodowego w Pradze, wydane jako XV tom „Biblioteki Muzealnictwa”. W pozycji tej omówiono 204 muzea, 29 galerii, 121 samodzielnych filii muzeów i 76 obiektów zabytkowych pełniących funkcję muzeów.

Streszczenia w językach: rosyjskim, francuskim, niemieckim.

Zeszyt 4, stron 63, ilustracje

F. Kašička, B. Nechvátal, *Vyšehradské podhradí s byvalým kostelem sv. Alžběty (Przedmieście dzielnicy Wyszehrad w Pradze przed i po zburzeniu kościoła Św. Elżbiety)*, ss. 193—205, il. 12.

Historia rozwoju urbanistycznego pierwotnego podgrodzia miasta Vyšehrad, które po zburzeniu gotyckiego kościoła Św. Elżbiety utraciło ostatni indywidualny rys i stało się jednym więcej przedmieściem Pragi, pozbawionym cech swoistych.

I. Sperling, *Nové fresky Jana Adama Schöpfa v Praze (Nowe freski Jana Adama Schöpfa w Pradze)*, ss. 206—208, il. 2.

Przypisanie barokowych plafonów z kamienicy przy ul. Liliowej 5 Janowi Adamowi Schöpfowi, czynnemu w Pradze od 1724 r.

M. Lejsková-Matyášová, *K dřívějším i soudobým renovacím libeňského zámku (O dawnych i obecnych renowacjach pałacu libeňskiego)*, ss. 209—215, il. 7.

Pałac posiada obecnie jednolitą rokokową formę zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz. Autorka pomija wcześniejsze etapy budowy i szczegółowo omawia rokokową przebudowę pałacu.

F. Kašička, *Hrad Bodkovice v minulosti a dnes (Zamek Boskovice w przeszłości i obecnie)*, ss. 216—226, il. 13.

Od początków XX w. zamek jest w ruinie. W latach 1929 i 1941 podejmowano prace zabezpieczające. Obecnie projektuje się zabezpieczenie zamku w formie trwałej ruiny. Dwa lub trzy pomieszczenia parteru zostaną przystosowane do umieszczenia w nich ekspozycji o historii zamku.

M. Lejsková-Matyášová, *K otázkám městské památkové rezervace Tábor (Z zagadnień miasta-rezerwatu Tábor)*, ss. 233—237, il. 5.

Miasto, które stanowi dla Czechów symbol ruchu husyckiego, nakłada na projektantów jego rewolucyjnej zwiększoną odpowiedzialność. Oprócz centrum starego miasta wytworzyły się jeszcze dwa inne centra miejskie w nowych dzielnicach. Nowe centra są bardziej atrakcyjne, w związku z czym projektanci muszą wykazać się nie tylko fachowością w rozwiązywaniu problemów dotyczących zabytków, ale także umiejętnością rozwiązywania problemów socjologicznych, w tym wypadku — wyrównania poziomu atrakcyjności wszystkich centrów, a nawet przewyższenia go przez centrum miasta położonego w rezerwacie.

V. Novotný, *Im memoriam Viktora Kotrby (Pamięci Viktora Kotrby)*, ss. 238—239, il. 1.

ICOMOS, ss. 239—240

Kronika, ss. 240—250

Recenzje, ss. 250—253

Streszczenia w językach: rosyjskim, francuskim, niemieckim.

Spis rzeczy rocznika XXXIII, 1973 (objętość 12 stron), zawiera: indeks alfabetyczny nazwisk i nazw geograficznych oraz wykaz artykułów i rubryk stałych w układzie alfabetycznym.

Opr. Michał Maliszewski

RECENZJE

Do redakcji wpłynęły dwie recenzje pracy J. Lehmana *Chemia malarstwa i jego konserwacji*, oceniające w krańcowo odmienny sposób tę publikację. Ze względu na fakt, że recenzje dotyczą pozycji wydawniczej bardzo specjalistycznej, jakich brak w literaturze konserwatorskiej — redakcja uznaje za celowe udostępnienie czytelnikom tekstów obu recenzji w pełnym brzmieniu wraz z odpowiedzią autora.

Janusz Lehmann, *Chemia malarstwa i jego konserwacji*, „Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, Seria B, tom XXXVII, 1974, 226 ss.

Wielce zasłużony na polu propagowania wiedzy z zakresu konserwatorstwa zabytków i muzealnictwa Ośrodek Dokumentacji Zabytków wydał ostatnio w ramach „Biblioteki Muzealnictwa i Ochrony Zabytków” pracę J. Lehmana pt. *Chemia malarstwa i jego konserwacji*. Jest to już XXXVII tom wydany w tej serii przez ODZ od 1960 r. Niewiele jest na świecie instytucji zajmujących się zagadnieniami ochrony zabytków, które w tak krótkim czasie mogłyby wylegitymować się wydaniem tylu poważnych publikacji.

Tom XXXVII ma charakter monografii; zawiera bardzo szerokie omówienie obecnego stanu badań chemicznych nad materiałami i technikami malarskimi, rys historyczny rozwoju tych badań oraz prognozę kierunków prac podejmowanych w dziedzinie rozwoju samych technik malarskich, w dziedzinie konserwacji zabytków malarstwa i wreszcie w metodyce badania zabytków malarstwa. Mimo szerokiego zakresu tematycznego praca stanowi zwartą całość. Napisana jest językiem zrozumiałym. Stosowane terminy i pojęcia nie wykraczają poza możliwości zainteresowanych zagadnieniami malarstwa i chemii czytelników o wykształceniu średnim.

W dwóch pierwszych rozdziałach pracy omówione zostały materiały i techniki malarskie, tradycyjne i nowoczesne. Obie te kategorie technik uprawiane są współcześnie. Niedostateczna znajomość nowoczesnych technik malarskich w Polsce wiąże się z brakiem krajowych, nowoczesnych materiałów malarskich, produkowanych z nowych, syntetycznych surowców. Importujemy niewielkie ilości dobrych jakościowo materiałów czołowych firm światowych, takich jak Winsor Co Newton, Rowney, Talens czy Lefranc; materiały te sprzedawane są wyłącznie w specjalnych punktach sprzedaży na legitymacje członków ZPAP. Sprowadza się przeważnie materiały tradycyjne, a więc farby olejne, tempery, akwarele, gwasze, odpowiednie rozcieńczalniki, werniksy, pędzle. W niewielkich ilościach importujemy farby na spoiwach akrylowych, które stosowane są najczęściej w technikach nowoczesnych zamiast farb olejnych, tempery lub gwaszu.

Materiały malarskie produkcji krajowej odznaczają się niską jakością i przydatne są do celów szkolnych. W sytuacji, kiedy przez długie lata w szkolnictwie artystycznym tradycyjne techniki malarskie znajdowały się na marginesie nauczania, a o technikach nowoczesnych nawet nie wspomniano, syntetyczny wykład zawarty w pracy J. Lehmana zasługuje na szeroką popularyzację. Zwłaszcza konfrontacja materiałów i technik nowoczesnych

z technikami stosowanymi w kraju powinna pobudzić do zainteresowania się tym zagadnieniem.

W przeszłości badania fizyczne i chemiczne dzieł malarstwa miały na celu przede wszystkim ustalenie atrybucji i wykrywania fałszerstw. W nie tak dawnych czasach sprawy badania autentyczności i cech charakterystycznych poszczególnych szkół pozostawiono humanistom, natomiast za pomocą nauk ścisłych poczyniono bardzo znaczne postępy w znajomości zjawisk niszczenia i zapobiegania niszczeniu obiektów. Pewne osiągnięcia są również do odnotowania w dziedzinie wykorzystania badań do udoskonalenia techniki renowacji dzieł malarstwa. Bardzo dobrze, że autor *Chemii malarstwa i jego konserwacji*, oprócz pokazania przydatności badań dla wyjaśnienia przyczyn niszczenia, programowania zabiegów zabezpieczających i renowacyjnych, omawia możliwości wykorzystania wyników badań do określania autentyzmu obiektów, do wskazywania na charakterystyczne cechy dzieł określonych twórców i warsztatów oraz szkół, ponadto podaje przykłady możliwości wykorzystania wyników określania cech uznawanych dotąd za drugorzędne. Wymowny jest przykład posłużenia się cechami fizycznymi płócien w określaniu fałszerstw.

Przyswojenie nowoczesnych metod analizy chemicznej, takich jak chromatografia gazowa i cienkowarstwowa, dyfraktometria i rentgenografia, spektrofotometria, mikrosonda elektronowa, analiza aktywacyjna i mikroanaliza laserowa, stwarza nowe możliwości badawcze i interpretacyjne w dziedzinie technik malarstwa i jego konserwacji. Nowoczesne badania analityczne oparte na wymienionych metodach winny więc być inspirowane i popierane.

W rozdziałach poświęconych konserwacji zabytków malarstwa omówione zostały bardzo szczegółowo i przystępnie chemiczne procesy niszczenia zabytków malarstwa. Wskazano tu na wpływ stałych i gazowych zanieczyszczeń powietrza, kondensacji wilgoci, omówiono degradację oraz destrukcję materiałów malarstwa sztalugowego i ściennego powodowane przez światło, tlen, i inne czynniki zewnętrzne. Poszczególne objawy procesów „naturalnego” starzenia się zabytków malarstwa przypisano określonym procesom chemicznym.

W części poświęconej zabezpieczeniu i renowacji dzieł malarstwa sztalugowego i ściennego nie podano szczegółów wykonawczych dotyczących zabiegów tradycyjnych, takich jak dublowanie, wypełnianie ubytków zaprawy, malatury, oczyszczanie, zmywanie i renowacja werniksów. Podano natomiast chemiczne kryteria prawidłowości wykonanych zabiegów z punktu widzenia ich skuteczności dla zapewnienia trwałości konserwowanym zabytkom malarstwa. Kryteria te są zgodne ze współczesną doktryną konserwatorską; kładzie ona szczególny nacisk na wartość dokumentalną i historyczną obiektów, poszanowanie autentyzmu dzieł, w przeciwieństwie do prac czysto artystycznych, kierujących się w konserwacji prawie wyłącznie kryteriami estetycznymi. Stosowanie kryteriów czysto estetycznych powodowało tendencję do nadmiaru uzupełnień i recepturowo-rzemieślniczego traktowania zabiegu konserwatorskiego.

Uzgodnienie kryteriów chemicznych z wymaganiami doktryny konserwatorskiej stwarza podstawy do ujmowania technik konserwacji malarstwa w sposób naukowy. W tym kontekście byłoby może pożyteczne omówienie w dodatkowym rozdziale samych technik renowacyjnych stosowanych w konserwacji malarstwa, to znaczy sposobów wykonania dublowania, oczyszczania, uzupełniania, zabezpieczenia. Autor żywi prawdopodobnie obawę, że praca straciłaby charakter monografii, a stałaby się czymś w rodzaju podręcznika konserwacji malarstwa.

Tom wydany został w tradycyjnej już szacie graficznej, skromnymi środkami technicznymi, niemniej starannie. Wśród kilku nieistotnych przeoczeń korekty zauważono tylko jedno znaczące, mianowicie na s. 138 — wzór fluorku sodu = KF zamiast NaF. W sumie praca zasługuje nie tylko na szeroką po-